

Châu Bà Đệ Nhất Thượng Thiên Công Chúa

Tên đầy đủ: Đệ nhất thượng thiên công chúa

Tước phong: Đệ nhất hoa nương công chúa làm việc thượng thiên – Đệ nhất thượng thiên công chúa

Thân thế: Châu bà đệ nhất được dân ta huyền hóa qua đời thứ nhất mẫu Liễu giáng ở Vị Nhuế, Nam Định. Ngài là hiện thân của Thánh Mẫu đệ nhất, thuộc dòng đi tu, ít khi ngự đồng. Trang phục của Ngài là áo đỏ khăn hồng (khăn buồm). Ngài làm việc trong nội cung phủ Giầy.

Châu Đệ Nhất Thượng Thiên được coi là hoá thân của Mẫu Đệ Nhất. Châu Bà vốn là Thiên Cung Tiên Nữ, con vua Ngọc Hoàng, giáng hiện trong xứ Thanh giúp dân hộ quốc. Trong hàng Tứ Phủ Châu Bà, bà là vị ở ngôi cao nhất, cai quản Thượng Thiên, nắm giữ sổ Tam Toà. Khi thanh nhân bà lại cùng các cô nàng hầu cận vui vẻ dạo chơi, giáng phúc cho dân. Cũng có quan niệm cho rằng, bà còn là Quế Hoa Công Chúa (hay còn gọi là Châu Quế, khác với Mẫu Đệ Nhị) trên Thiên Cung, xuống Đồi Ngang Phố Cát, kề cận bên Mẫu Liễu Hạnh.

Huyền tích Thánh Châu là người hầu hạ đức Quốc Mẫu Tối Cao Liễu Hạnh.

Châu đệ Nhất còn tên gọi là Quế Hoa Công chúa cùng với Quỳnh Hoa Công chúa (Châu cửu Sông Sơn) luôn đôi bên hầu hạ Quốc Mẫu Liễu Hạnh.

Châu đệ Nhất Quế Hoa và Châu Quỳnh là nữ tướng của Hai Bà Trưng, sinh ra ở đất Hà Giang, khi khởi nghĩa Hai Bà Trưng đến đường cùng, hai bà quay về quê nhà và tuần tiết ở Sông Lô.

Châu Đệ nhất còn một giáng sinh nữa, vào thời Lê Thánh Tông có viên quan về già tên Trần Vĩ thoái quan về Nghi Tàm dạy học. Một đêm khi đang ngồi bên hồ ngắm trăng thì tự nhiên ngủ. Trong giấc mơ ông mơ thấy Thiên đế cho ông được một người con gái. Khi tỉnh giấc, thấy lạ, về nhà vợ ông tuổi đã lớn bắt đầu có thai. Sinh ra người con gái đúng như trong mộng. Ông mới đặt tên con gái là Quỳnh Hoa.

Lớn lên, nữ trung Nghiêu Thuấn được gả cho Liễu Nghi, tri phủ Hà Trung (Thanh Hoá). Khi Chiêm Thành lấn lướt sang bờ cõi nước ta, hai vợ chồng Liễu Nghi cùng nhau xông pha trận mạc. Thắng trận vua phong cho Liễu Nghi là Đô Đài Ngự Sử và bà là Quỳnh Hoa Phu Nhân. Chồng mất, Quỳnh Hoa xin về Nghi Tàm, vốn là tài trồng dâu nuôi tằm, bà về dạy dỗ dân chúng ở khu vực đó, hưng công nghề nghiệp, làm một vùng phú thịnh. Dân chúng trong vùng không ai không biết ơn. Sau khi bà hoá, Vua phong là Quỳnh Hoa

Công chúa, nhân dân hơn 60 làng thờ làm Thành hoàng và còn tôn xưng là bà Chúa nghề tằm.

Ngày nay bốn mùa hương khói thờ Châu ở các nơi, một số nơi tôn xưng châu là Mẫu – Mẹ của khu vực đó. Châu ít khi giáng đồng, nhưng khi giáng thì Châu mặc áo màu đỏ, choàng khăn hồng, làm lễ và khai quang.

Bà khá ít khi ngự đồng (đây cũng là đặc điểm chung của các vị thánh trên hàng Thượng Thiên), chỉ khi nào có tiệc khai đàn mở phủ, mà người ra trình đồng có toà lễ Tứ Phủ Châu Bà Sơn Trang thì thường thỉnh bà về chứng toà đàn màu đỏ (gồm hình Chúa (Châu), đôi cô hầu cận cầm quạt, mười hai cô nàng, động chúa, thuyền thoi...). Khi ngự đồng thì châu thường mặc áo màu đỏ thêu phượng (hoặc có thể là áo gấm).

Vì châu là hoá thân của Mẫu Đệ Nhất nên nơi nào Mẫu ngự thì đều có thể coi là đền châu, tuy nhiên, một số ý kiến cho rằng có nơi thờ riêng, lưu rõ dấu tích của châu nhất là Đền Ròng, Thanh Hoá. Khi thỉnh châu, văn hát rằng:

VĂN CHÂU ĐỆ NHẤT THƯỢNG THIÊN

Sớm mai vui vẻ đền Sòng

Ngày chơi phủ chính lầu hồng vào ra

Khăng khăng giữ sổ tam toà

Lên đền châu Chúa Liễu Hoa cầm quyền

Thông tri tam giới hoàng thiên

Coi khắp cửa phủ ,miếu đền thiếu đầu

Trong ngoài thay thấy trước sau

Sửa sang mẫu phó quyền châu bà coi

Quân thần phải đạo chúa tôi

Cô hầu cô hạ nàng đôi dập dìu

Khoe xanh xanh tốt đáng yêu

Khoe tài tài khéo khéo chiều lòng xuân

Đền thờ tả phượng hữu lân

Hoa Lan hoa cúc thanh tân chơi bờ

Thiên Đình chén rót đầy vui

Khúc ca điểm đốt cọt người người hay
Đàn cầm khéo gảy năm dây
Cung huỳnh gió lọt chuốt mây lọt vàng
Thung dung ghẹo khách qua đàng
Nhõn tinh lóng lánh mảy ngang đầm đầm
Miệng cười hoa nở đáng trăm
Răng đen rung rúc hoãn chằm vàng đeo
Đã lên ngôi báu trong triều
Đã nên ngọc tốt vàng yêu dương toà
Miệng cười tươi tốt như hoa
Thanh tâm lịch sự nét na dịu dàng
Càng nhìn càng thắm nhân đoan
Nét na yêu điệu muôn vàn thảo hay
Việc nào mà chẳng tới tay
Lên đền xuống phủ chả ngày nào sai
Có phen biến gái hiện trai
Ai thăm thăm vậy ai phai phai liền
Biết ra thời nhẹ như tên
Nếu mà ko biết như thuyền bỏ neo
Quở cho trăm chứng hiểm nghèo
Chầu quế trong triều giá ngự Đồi Ngang
Có phen giả ní giả nàng
Sài di di án sai nàng nàng lên
Có phen làm chúa thượng thiên
Khi giả làm chúa thoả tiên thoả tề
Phàm trần ai thấy tin nghe
khẩn thôi tạ lễ miếu nghè kêu vãn

Trần phàm kẻ vái người van
Còn đương nhõn nhục nhân gian mờ mờ
Xem ra số phải phụng thờ
Kẻ khấn người vái nam mô khẩu đầu
Biết bà bệnh tật khỏi đau
Kim ngân vàng mã để hầu dâng lên
Thỉnh Châu chắc giáng bản đền
Khuông phù đệ tử thiên niên thọ trường.